

УДК 336.713: 336.027(477)

Безвух С. В.,*асистент Хмельницького національного університету*

ШВИДКІСТЬ ПОВЕРНЕННЯ ВКЛАДІВ ЯК ФАКТОР ПОСИЛЕННЯ ДОВІРИ ВКЛАДНИКІВ ДО БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

У статті розглянуто нормативну процедуру відшкодування вкладів системою захисту вкладів в Україні. Проаналізовано процес ліквідації банківських установ згідно з чинним законодавством та проведено розгляд ліквідації банків в Україні. Обґрунтовано необхідність скорочення періоду проведення виплат коштів при настанні недоступності їх вкладникам.

Ключові слова: банківська система, фінансова криза, вкладники, кошти, вклад, ліквідація, суб'єкти господарювання, Фонд гарантування вкладів.

Standardization procedure of compensation of deposits by deposits defense system in Ukraine has been considered by author. Process of liquidation of banking institutions according to current legislation has been analyzed and examination of banks liquidation in Ukraine has been developed. Necessity of cutting of realization payment costs period their inaccessibility for depositors has been grounded.

Key words: banking system, financial crisis, depositors, money, deposit, liquidation, subjects of economic activity, deposits guarantee fund.

Постановка проблеми. Система захисту вкладів в банківських установах завжди ґрунтувалась на швидкості повернення коштів їх вкладникам як на одному із важливих чинників її функціонування. Тому кожна країна, де діє ця система, намагається оптимізувати її існування шляхом максимального прискорення проведення виплат для підвищення довіри вкладників до системи захисту вкладів. В умовах фінансової кризи цей фактор набуває досить важливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження важливості швидкості повернення коштів їх вкладникам сис-

темою захисту вкладів займалися С. Волосович [1], В. І. Огієнко [2], В. Тринчук [1] та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення процедури повернення коштів їх вкладникам в Україні системою захисту вкладів та обґрунтування необхідності її скорочення.

Виклад основного матеріалу. Суть гарантування вкладів полягає не тільки в тому, щоб повернути недоступний вклад його вкладнику, а й зробити це якомога швидше. Тобто, момент, коли банківська установа фактично не може повернути кошти вкладнику, який звернувся за їх отриманням, та момент, коли ці кошти будуть повернуті через систему захисту вкладів, мають бути максимально наближеними, а період між ними – максимально коротким.

Так, у Франції, Німеччині, Японії, США, Канаді, Болгарії, Угорщині, Польщі, Україні, Росії нормативним строком повернення коштів за вкладами збанкрутілих банків є 3-6 місяців. Однак у дослідженнях Р. Барфа, Дж. Капро і Р. Левина показано, що фактичний строк відшкодування істотно відрізняється від нормативного (табл. 1).

Таблиця 1
Нормативний та фактичний строк відшкодування вкладів у різних країнах

Країна	Строк повного відшкодування депозитів вкладникам у середньому, міс.	Максимальний строк відшкодування вкладів за період з 1999 – 2004 рр., міс.
Японія	0	0
США	0,1	0,1
Канада	1	0,25
Норвегія	1	3
Іспанія	3	3
Угорщина	3	3
Польща	4	23
Хорватія	12	24
Нігерія	36	60

Колумбія	48	60
Україна	60	60

Таким чином, розходження між нормативними та фактичними строками проведення виплат за гарантованими вкладками та суттєвий фактичний період виплат призводять не лише до підриву довіри до банківської системи, а й до збитків та банкрутств суб'єктів господарювання, що відображається на економічній, соціальній ситуації в країні.

Розглянемо більш детально процедуру проведення виплат Фондом гарантування вкладів в Україні (рис. 1) [3].

У Законі України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" передбачено, що процедура виплати вкладів повинна тривати протягом 3 місяців з дня настання їх недоступності. У разі ліквідації системоутворюючого банку цей строк може бути продовжено до 6 місяців [3]. Строк позовної давності за зверненнями громадян становить 3 роки. До 2 місяців витрачається Фондом на визначення списків за виплатами та до 1 місяця на безпосередню виплату (до 27-29 днів та 117-119 днів при системоутворюючому банку).

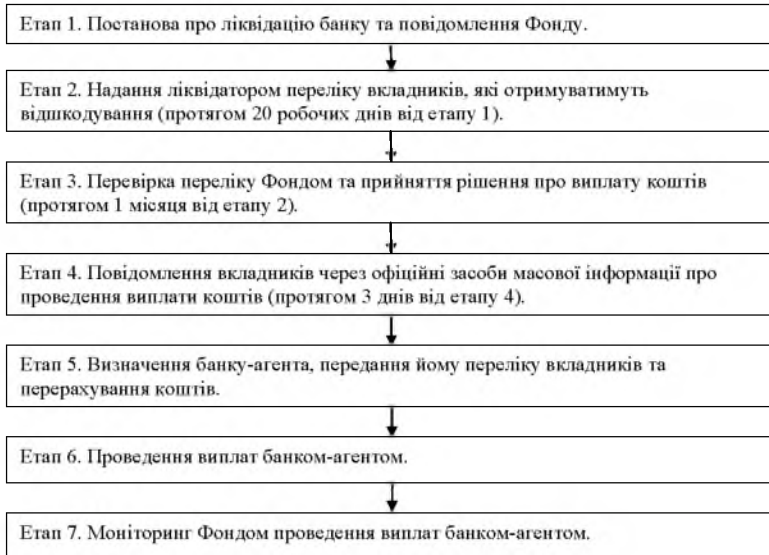

Рис. 1. Процедура відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів в Україні

Таким чином, вклади, що будуть підпадати під умови системи захисту вкладів в Україні мають бути відшкодовані протягом 3 або 6 місяців. Кошти фізичних осіб понад розмір вкладу, що гарантується, кошти для підприємницької діяльності фізичних осіб, кошти суб'єктів господарювання (юридичних осіб та приватних підприємців) та ін. будуть отримані їхніми вкладниками після 3-місячного або 6-місячного терміну.

Для визначення строків повернення коштів тим вкладникам, що не отримали їх протягом 3-місячного або 6-місячного періоду, в тому числі суб'єктам господарювання (юридичним особам та приватним підприємцям) розглянемо процедуру ліквідації банківської установи в цілому згідно з чинним законодавством України (рис. 2) [4]. Ліквідація банку в Україні регулюється Законом України "Про банки і банківську діяльність" та Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" в тій частині, що не суперечить першому законодавчому акту.

Від фактичної неспроможності банківської установи виплатити своєму вкладнику (кредитору) його кошти за вкладом до відкликання банківської ліцензії Національним банком України, визнання цього банку неплатоспроможним та ініціювання процедури ліквідації проходить мінімально 1-2 місяці, а максимумно – 8-9 місяців.

Процедуру з відшкодування гарантованих вкладів Фонд може розпочати лише після визнання банку неплатоспроможним. Таким чином, до процедури виплати вкладів збанкрутілого банку додається ще термін на визнання його неплатоспроможним. У результаті процес відшкодування гарантованих вкладів фізичним особам триватиме мінімально 4-5 місяців або 7-8 місяців для системного банку та максимумно – 11-12 місяців або 15-16 місяців для системного банку, тобто від 1 року до 1,3 року.

Вимоги суб'єктів господарювання (юридичних осіб і приватних підприємців) та фізичних осіб в частині коштів, що не підлягають відшкодуванню Фондом належать до останньої черги погашення, тобто належать до інших вимог та задовольняються за наявності коштів після продажу майна банку та повернення дебіторської заборгованості в останню чергу пропорційно їхній сумі. Конкретних строків законодавчо не встановлюється. Згідно зі встановленою процедурою, після настання фактичної недоступності вкладів останній термін законодавчо встановлюється стосовно оголошення акцептованих вимог кредиторів ліквідатором. Тому від фактичної недоступності вкладів до ого-

лошення акцептових вимог кредиторів ліквідатором має пройти мінімально 6-7 місяців, а максимально – 13-14 місяців, тобто від 0,5 року до 1,2 року. Тобто, це строк, після якого суб’єкти господарювання та фізичні особи можуть отримати свої кошти.

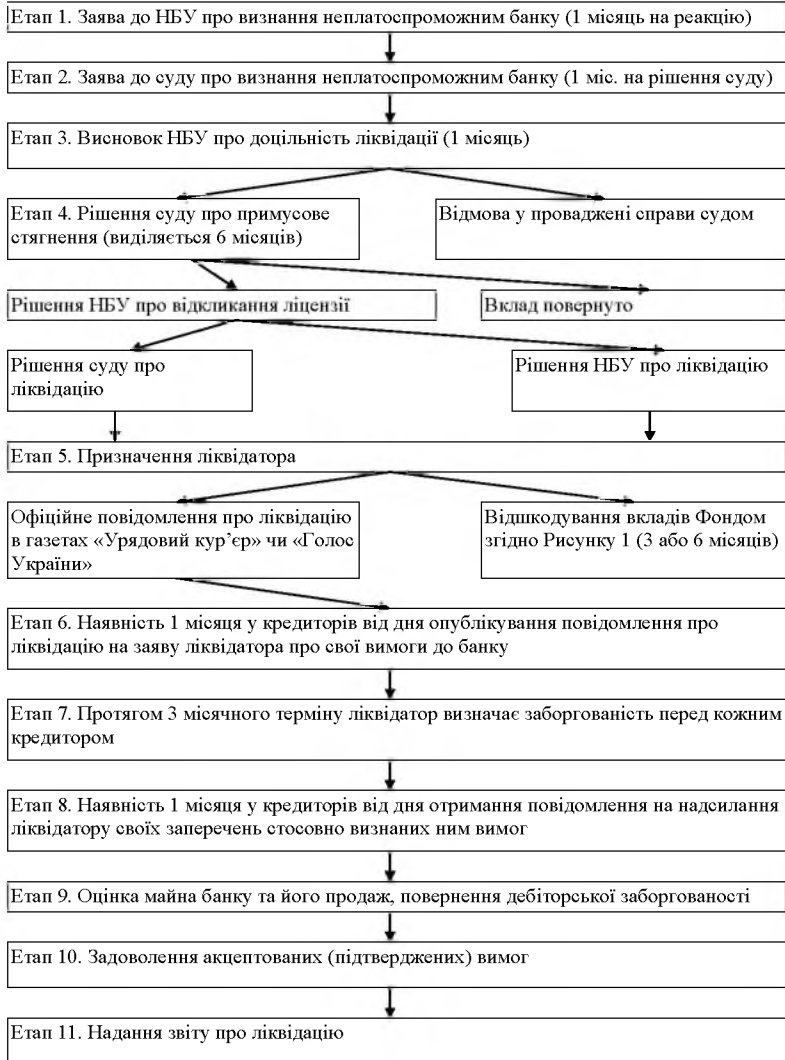

Рис. 2. Процедура ліквідації банківської установи в Україні згідно з чинним законодавством

Сьогодні в Україні проводилась та проводиться процедури ліквідації за 11 банківськими установами (Таблиця 2). По перших 9 вона вже закінчилась, а за двома останніми вона ще триває. По всіх 11 банках вступав в дію Фонд гарантування вкладів фізичних осіб та проводив виплати їхнім вкладникам у межах діючих на ті періоди сум відшкодування.

У загальному вигляді повернення вкладів 11 збанкрутілим комерційним банкам в Україні відображено в таблиці 2.

Період, протягом якого відбувається повернення коштів вкладнику, розпочинається із відмови банківської установи повернути кошти їх вкладнику з причин неплатоспроможності та закінчується виплатою вкладу. Цей період складається із двох частин: перша розпочинається, як ми вже зазначали, із неспроможності банку повернути кошти вкладнику та триває до офіційного визнання установи неплатоспроможною; друга розпочинається із офіційного визнання недоступності вкладу та неспроможності банку на даний момент і надалі повернути вклад та триває до фактичної виплати коштів їх вкладнику. Скорочення кожного з них дозволить максимально наблизити виплату коштів до їх фактичної недоступності. Тривалість кожної частини визначається законодавчо, але фактична їх тривалість не завжди відповідає нормам законодавства. У більшості країн система захисту вступає в дію з моменту визнання вкладу недоступним, тобто з другої частини періоду повернення коштів.

Найбільш невизначеним є перший період. Оскільки, хоч законодавчо на його тривалість відводиться конкретно визначений термін, але, у зв'язку із судовими процесами, він завжди відбувається довше. Так, в Україні і в НБУ, і в судових органів є 1 місяць на визнання чи невизнання банківської установи неплатоспроможною, відкликання ліцензії та запровадження процедури ліквідації.

Проте, насправді, він може тривати від 3 місяців до 1 року і більше. Наприклад, у Європейському Союзі, згідно з Директивою 94/19/ЄС від 30.05.1994 року, визнання вкладу недоступним мало відбуватись протягом 21 дня, але із внесенням змін Директивою 2009/14/ЄС від 11.03.2009 року до Директиви 94/19/ЄС цей строк скорочено до 5 робочих днів.

В Україні тривалість другої частини періоду виплати, згідно із законодавством, має становити 3 місяці, а для системного банку – 6 місяців. Проте, якщо ми подивимося на фактичну процедуру повернення коштів в Україні, відповідно до таблиці 2, то побачимо, що по 4 банках (АКБ "Слов'янський", АК АПБ "Україна", АКБ "ОЛБанк", АБ "Аллонж") Фонд провів 3-місяч-

ну виплату невчасно. Так, по АКБ "Слов'янський" виплата була затримана на 5 днів, по АК АПБ "Україна", з врахуванням 6-місячного терміну виплати, – на 3,5 місяці, по АКБ "ОЛБанк" – на 1 місяць і по АБ "Аллонж", у зв'язку із судовими затримками, – на 6,5 місяців. Як ми бачимо, з 11 банківських установ затримки із виплатами були лише по 4, що становить 36,4% або 3 частину.

*Таблиця 2.
Ліквідація банківських установ в Україні
протягом 2001-2008 років*

Банк	Дата відкликання ліцензії	Дата фактичного початку/закінчення виплат Фондом	Дата нормативного закінчення виплат Фондом	Стан виплат Фондом після закінчення 3-місячного строку	Фактичний та нормативний строк завершення ліквідації	Стан виплат Фондом після закінчення 3-місячного строку
КАБ "Слов'янський"	11.01.01	14.02.01/ 16.04.01	11.04.01	на 27.04.01: 3790,7 тис. грн. (95,9%); 7739 чол. (95,7%).	11.01.04/ 11.01.04	на 11.01.04: 3900,0 тис. грн. (98,7%); 7882 чол. (97,2%).
АК АПБ "Україна"	16.07.01	10.08.01/ 01.05.02	16.01.02	на 01.05.02: 31670,0 тис. грн. (86,1%); 217435 чол. (22,2%).	16.07.04/ 16.07.04	на 16.07.04: 32100,0 тис. грн. (87%); 217435 чол. (22,2%).
АКБ "ОЛ-Банк"	22.04.03	29.05.03/ 23.08.03	22.07.03	на 01.09.03: 223,0 тис. грн. (81,2%); 164 чол. (4,1%)	31.12.07/ 22.04.06	на 31.12.07: 1364,8 тис. грн. (93,9%); 220 чол. (5,5%)

АТ "Наш банк"	АКБ "Рос-ток Банк"	АБ "Аг-лонж"	АКБ "Прем'єр-банк"	ВАТ АКБ "Гарант"	АКБ "Ін-терконті-непт Банк"	ТОВ "Ки-ївський універ-сальний банк"
20.11.03	10.03.04	11.08.04	11.03.05	29.02.06	05.04.06	01.06.06
01.12.03/ 21.02.04	30.03.04/ ---	14.04.05/ 28.05.05	27.04.05/ 10.06.05	05.04.06/ 28.05.06	11.05.06/ 04.07.06	06.07.06/ 28.08.06
20.02.04	10.07.04	11.11.04	11.06.05	29.05.06	05.07.06	01.09.06
на 21.02.04: 7300,0 тис. грн. (83,4%); 4053 чол. (74,0%).	на 01.07.04: 480,4 тис. грн. (89,0%); 259 чол. (33,7%).	на 01.06.05: 835,5 тис. грн. (75,3%); 295 чол. (69,2%).	на 01.07.05: 17152,0 тис. грн. (55,7%); 4062 чол. (71,3%).	на 01.06.06: 16622,0 тис. грн. (95,5%); 2612 чол. (93,5%).	на 01.07.06: 25491,0 тис. грн. (58,6%); 3936 чол. (86,2%).	на 01.09.06: 48799,0 тис. грн. (92,5%); 4797 чол. (86,7%).
20.11.07/ 20.11.06	31.12.07/ 10.03.07	31.12.07/ 11.08.07	11.03.08/ 11.03.08	28.02.09/ 29.02.09	08.04.09/ 05.04.09	01.06.09/ 01.06.09
на 20.11.07: 27452,1 тис. грн. (98,5%); 4245 чол. (77,1%).	на 31.12.07: 4016,3 тис. грн. (98,8%); 325 чол. (42,3%).	на 31.12.07: 7194,5 тис. грн. (98,3%); 395 чол. (92,7%).	на 11.03.08: 46796,3 тис. грн. (96,7%); 4128 чол. (72,5%).	на 28.02.09: 44975,2 тис. грн. (99,7%); 2761 чол. (98,2%).	на 08.04.09: 77931,0 тис. грн. (99,6%); 4446 чол. (97,4%).	на 13.04.08: 80519,2 тис. грн. (99,6%); 5290 чол. (95,2%).

ВАТ "Європейський банк розвитку та заощаджень"	25.02.08	17.04.08/ 23.05.08	25.05.08	на 01.06.08: 230822,5 тис. грн. (86,8%); 11284 чол. (34,6%).	25.02.11/ 25.02.11	на 13.04.08: 261152,0 тис. грн. (98,1%); 13136 чол. (40,3%).

Враховуючи всі причини необхідності швидкого повернення коштів їх вкладникам, які ми розглядали вище, 3-місячний термін є досить великим. У Європейському союзі до прийняття Директиви 2009/17/ЄС від 11.03.2009 року на проведення виплат після визнання вкладів недоступними, тобто на другу частину періоду повернення коштів їх вкладникам, виділялось також 3 місяці з можливістю продовження до 9 місяців. З введенням в дію цієї Директиви, терміни були скорочені до 20 робочих днів з можливістю продовження на 10 робочих днів, але лише у деяких випадках.

Ще однією стороною проведення виплат системою захисту вкладів на другій частині періоду повернення коштів їх вкладникам виступає бажання та спроможність вкладника прийти і забрати їх. Тобто, якщо в Україні виплати мають бути проведені протягом 3 місяців, а далі вкладник ще має право протягом 3 років звернутися у Фонд із запитом на повернення коштів і більшість із них буде звертатися після 3 місячного строку виплат, то тоді зникає будь-яка необхідність у скороченні періоду повернення коштів. Процедура повернення вкладів в Україні за кожною банківською установою відображена в Таблиці 1.

Як бачимо, процедури повернення коштів в Україні серед 11 банків виділялись двох видів. До першої належать КАБ "Слов'янський", АТ "Наш банк", АБ "Аллонж", АКБ "Прем'єрбанк", ВАТ АКБ "Гарант", АКБ "Інтерконтинентбанк", ТОВ "Київський універсальний банк". Для них є характерним після закінчення 3-місячного строку виплати вкладів: від 70 до 95% отримання коштів за кількістю вкладників та від 55 до 95% отримання коштів по сумі, що підлягала поверненню. Тобто, в 3-місячний період виплати Фондом вкладів їх отримали більша частина вкладників. До другої належать АК АПБ "Україна", АКБ "ОЛБанк", АКБ "Росток Банк", ВАТ "Європейський банк розвитку та заощаджень". Для них є характерним після закінчення 3-місячного строку виплати вкладів: від 4 до 34% отримання коштів по кількості вкладників і від 81 до 89% отримання коштів по сумі. Тобто, кількість вкладників є досить неве-

ликою. Проте цьому є низка пояснень: по-перше, після закінчення 3-річного терміну позовної давності їх кількість не значно зросла від 1,4% в АКБ "ОЛБанк" до 8,6% в АКБ "Росток Банк", що говорить про те, що в 3-місячний період кошти отримали вкладники, які змогли це зробити, а інші були неспроможні внаслідок різних незалежних від них причин отримати їх і зробили це пізніше протягом 3-річного терміну; при невеликій кількості вкладників ними були отримані суми коштів у розмірі від 81 до 89%, що говорить про те, що вклади, які припадали на інших вкладників, були невеликих розмірів (АК АПБ "Україна" – 6,74 грн., АКБ "ОЛБанк" – 13,45 грн., АКБ "Росток Банк" – 116,4 грн., ВАТ "Європейський банк розвитку та заощаджень" – 164,57 грн.) і тому їх власники не звертались за їх отриманням.

Висновки. Таким чином, з метою посилення надійності банківської системи України, підвищення довіри до неї, поглиблення захисту вкладів фізичних осіб та забезпечення безперервного функціонування суб'єктів господарювання, при умові поширення дії системи захисту вкладів в Україні на їх вклади, необхідно провести скорочення термінів повернення коштів їх вкладникам за рахунок зменшення строків визнання недоступності вкладів шляхом відділення цієї процедури від судових процесів і покладення її на окрему установу та зменшення періоду відшкодування вкладів через Фонд гарантування вкладів.

Література

1. Волосович С., Тринчук В. Особливості й тенденції розвитку національної системи страхування банківських вкладів в умовах євроінтеграції // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 8. – С. 28-34.
2. Огієнко В. І. Система гарантування депозитів фізичних осіб в Україні: Дис.... канд. екон. наук: 08.04.01. – Л., 2005. – 221 с.
3. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні // www.fg.org.ua.
4. Офіційний сайт Верховної Ради України // www.rada.gov.ua.